

Uluslararası Hizmet Ticareti Genel Müdürlüğü

Cakarta Ticaret Müşavirliği

Endonezya Bilişim Sektörü Pazara Giriş Rehberi (2024)

İçindekiler

ENDONEZYA ÜLKE EKONOMİSİ.....	2
Genel Bilgiler ve Değerlendirme	2
Dış Ticaret ve Ekonomi Verileri.....	2
İş Ortamı.....	3
ENDONEZYA ÜLKESİ BİLİŞİM SEKTÖRÜ	4
Bilişim Sektörü Ekonomi Verileri ve İstatistikler	6
Bilişim Sektörünü Etkileyen Faktörler (Siyasi, Kültürel, Hukuki, Finansal Faktörler).....	7
Alt Sektörel Değerlendirmeler	7
Yazılım.....	7
Dijital Oyun.....	8
Fintech.....	10
Yapay Zekâ ve Büyük Veri.....	10
Siber Güvenlik.....	11
Akıllı Şehirler ve Yeşil Dönüşüm	12
Telekomünikasyon, 5G, Bulut ve İletişim Hizmetleri	12
Bilişim Hizmetleri.....	13
Türkiye için Fırsatlar ve Pazara Giriş Koşulları	14
ENDONEZYA İŞ KURMA VE TİCARİ FAALİYETTE BULUNMA.....	14
Şirket Kurulumu.....	14
Vize ve İzinler.....	16
Vergi Uygulamaları	18
Endonezya Ülkesinde Düzenlenen Bilişim Sektörü Fuar ve Etkinlikler	20
Endonezya Ülkesinde İş Birliği Yapılabilecek Kurum ve Kuruluşlar	20
Endonezya Ülkesinde İhaleler.....	22
Ofis Hizmetleri Veren Şirketler.....	22
Hukuki Danışmanlık Kuruluşları.....	22
Firma Listeleri.....	23
Teknopark Kuruluşları.....	23
TİCARET BAKANLIĞI BİLİŞİM SEKTÖRÜ DESTEKLERİ.....	24
Müşavirlik ve Ataşelikler İletişim Bilgileri.....	24
Bilişimin Yıldızları Programı	24
Müşavire Danışın Portalı	25

ENDONEZYA ÜLKE EKONOMİSİ

Genel Bilgiler ve Değerlendirme

Başlıca Sosyal Göstergeler

Resmi Adı	Endonezya Cumhuriyeti
Başkenti	Cakarta
Yüzölçümü	1.904.569 km2
Nüfus	274 Milyon (2022 tahmini)
Başlıca Şehirler	Cakarta, Medan, Bandung, Semarang, Surabaya, Palembang
Devlet Başkanı	Joko Widodo
Para Birimi	Rupiah

Endonezya dünyanın en kalabalık dördüncü ülkesidir. 2021 yılında 272 milyon kişi ile dünyada 4. sırada yer alan Endonezya nüfusunun 2026 yılında 285 milyon kişi olacağı tahmin edilmektedir. ([Çin 1. (1,4 milyar), Türkiye 16. (85 milyon)] (IMF-2021))

Ortalama yaş 28.6 yıldır. Doğurganlık oranı kadın başına 2.4 doğumdur. 2030 yılında doğurganlık oranının düşse de yenileme seviyesi olan 2.1'de tutunacağı öngörülmektedir.

Doğurganlık düşerken nüfusun yaşlanacağı da öngörülmektedir. 2016 yılında 65 yaş üstü nüfus toplam nüfusun %5.3'ünü oluşturmuştur. 2030'a kadar oranın %8.4'e ulaşacağı tahmin edilmektedir.

Dış Ticaret ve Ekonomi Verileri

Temel Ekonomik Göstergeler

	2020	2021	2022*	2023*	2024*	2025*	2026*	2027*
GSYİH (Cari Fiyatlar - milyar \$)	1062,16	1187,32	1289,43	1388,68	1506,99	1631,64	1762,1	1901,18
GSYİH Büyüme (Sabit Fiyatlar - %)	-2,1	3,7	5,3	5	5,4	5,3	5,2	5,1
Kişi Başına Düşen Milli Gelir (Cari Fiyatlar - \$)	3 931	4 361	4 691	5 005	5 383	5 777	6 185	6 618
Tüketici Fiyat Enflasyonu (ort, %)	2	1,6	4,6	5,5	3,2	3	3	3
Cari İşlemler Dengesinin GSYİH'ya Oranı (%)	-0,4	0,3	2,2	1,1	-0,4	-1,3	-1,6	-1,9
İşsizliğin Toplam İşgücüne Oranı (%)	7,1	6,5	5,5	5,3	5,2	5,1	5,1	5,1
Nüfus (milyon)	270,2	272,25	274,86	277,43	279,97	282,46	284,9	287,29
Devletin Genel Toplam Borçlanmasının GSYİH'ya Oranı (%)	39,8	41,2	40,9	40,4	40,4	40,3	40,1	39,8

*Tahmini veriler Kaynak: IMF

Endonezya'nın ekonomisi Güneydoğu Asya'nın en büyüğüdür. İmalat sektörü, büyük ölçüde ülkenin ihracat potansiyeline hakim olan yerli kaynaklı ürünlerin üretimine ve işlenmesine dayanmaktadır. 2022 yılında cari fiyatlara göre, 1,2 trilyon dolar olacağı tahmin edilen GSYİH'nın 2023 yılında 1,4 trilyon

dolar olması beklenmektedir. (IMF-2022)

Endonezya, cari fiyatlara göre, 2022 yılı itibariyle 196 ülke arasında dünyanın 17. büyük ekonomisidir. [ABD 1. (25 trilyon dolar), Türkiye 20. (853 milyar dolar)] (IMF-2022)

2022 yılında sabit fiyatlara göre %5,3 oranında artması beklenen GSYİH'nin, 2023 yılında % 5 oranında artacağı tahmin edilmektedir. (IMF-2022)

Cari fiyatlara göre Endonezya, 2022 yılında 4 691 dolarlık kişi başına düşen milli gelir ile dünyada 116. sırada yer almaktadır. [Lüksemburg 1. (127 673 \$), Türkiye 81. (9 961 \$)] (IMF-2022)

2022 yılında %4,6 olan tüketici fiyatlarına göre yıllık ortalama enflasyon oranının 2023 yılında %5,5 olacağı tahmin edilmektedir. (IMF-2022)

Endonezya Ulusal Kalkınma ve Planlama Bakanlığı tarafından yeni ulusal başkent (Cakarta) gelecekte orta ve uzun vadeli yatırımlar açısından çeşitli fırsatlar sağlayacağı bildirilmiştir. Bu kapsamda Endonezya Hükümeti, Doğu Kalimantan'daki yeni başkent ve çevresindeki bölgeler için bir ekonomik kalkınma planı tasarlamaktadır.

Bu çerçevede, Samarinda bölgesinde yenilenebilir enerji üretimi ve Balikpapan bölgesinde petrol, gaz ve petrokimya sektörlerinde önemli yatırımların yapılacağı bildirilmiştir. Ayrıca, yatırım planları arasında sağlık ve eczacılık, sürdürülebilir tarım, eko-turizm, kimyasal malzeme endüstrisi ve düşük karbonlu enerji endüstrisinden oluşan altı sanayi kümesinin kurulması öngörülmektedir.

İş Ortamı

Endonezya'da yatırım yapan yabancı yatırımcılar ile ihracat ve ithalat yapan firmaların genel kanısı, Endonezyalıların çalışma düzenlerinin ve tempolarının ülkemiz iş adamlarının beklentilerine göre oldukça yavaş kaldığı, hızlı ilerleme sağlanamadığı, karşılıklı güven tesis etmekte zorluklarla karşılaşıldığıdır.

Endonezya'da faaliyet gösteren firmalarca kamu kurum ve kuruluşlarının dahil olduğu iş süreçlerinde ilerlemenin daha da yavaş olduğu ve birtakım ek maliyetlere maruz kalındığı, kayıtlı ekonominin içerisinde yer almayan firmaların yarattığı haksız rekabetin genel olarak iş ortamını bozduğu, firma faaliyetlerini ve karlılığı olumsuz etkilediği dile getirilmektedir.

Ekonomik ve ticari hayatın hemen hemen her alanında karşılaşılan yoğun bürokrasi, ekonomik ve ticari faaliyetlerde uygulanmakta olan lisans ve izin mekanizmaları, bahse konu mekanizmalara ilişkin süreçlerin yavaş işlenmesi nedeniyle ülke iş ortamının çeşitli zorlukları bulunmaktadır.

Dünya Bankası 2020 "Doing Business Raporu" Ülke Bilgileri:

190 ülkenin incelendiği Dünya Bankası tarafından hazırlanan İş Yapma Endeksi kapsamında Endonezya 73. sıradadır. Detay başlıklar açısından ülke sıralamaları aşağıda sunulmaktadır:

İşle Başlama: 140

İnşaat İzinleri: 110

Elektrik Temini: 33

Gayrimenkul Kaydı: 106

Kredi Temini: 48

Vergi Ödeme: 81

Sözleşmelerin Uygulanması: 139 Azınlık Hissedarı
Koruma: 37

Sınır Ötesi Ticaret: 116

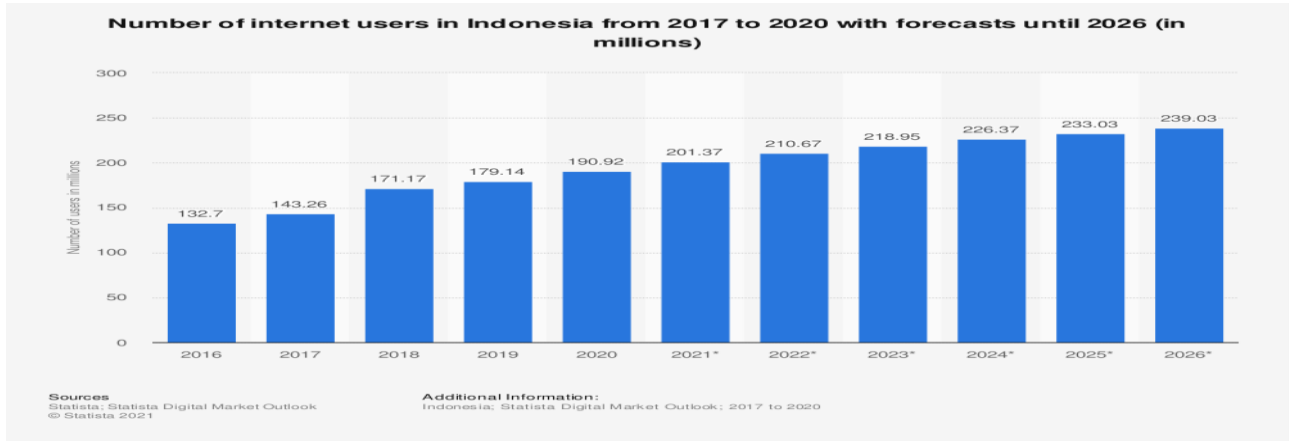
İflasın Çözülmesi: 39

Kaynak: Dünya Bankası

ENDONEZYA ÜLKESİ BİLİŞİM SEKTÖRÜ

2021 yılı itibarıyla Endonezya’da yaklaşık 202,6 milyon internet kullanıcısı ve 345,3 milyon üzerinde mobil bağlantı kullanımı bulunmaktadır. Son bir yılda 27 milyon yeni internet kullanıcısı eklenmiştir. 275 milyondan fazla nüfusu bulunan Endonezya’da internet kullanımı ve kullanıcıların artmaya devam edeceği öngörülmektedir. Bu kapsamda Endonezya dijital ekonomi ve bilişim sektörü için ciddi bir pazar olup, önemli fırsatlar barındırmaktadır.

Endonezya’daki İnternet Kullanıcı Sayısı (2016-2026)

Bu minvalde 2025 yılında Endonezya’nın dijital ekonomisinin büyüklüğünün yaklaşık 133 milyar dolara ulaşacağı öngörülmektedir. Bu alanda Endonezya, Güneydoğu Asya’daki en büyük pazar konumundadır. Diğer taraftan, akıllı telefon kullanıcıları Endonezya’daki internet kullanıcılarının yaklaşık %96’sını kapsadığı için bilişim sektöründeki gelişmelerin ve yatırımların büyük çoğunluğu mezkûr ekosistem içerisinde oluşmaktadır.

Endonezya’da start-up girişimleri e-ticaret, dijital sağlık, fintech ve edtech gibi hızlı büyüme gösteren dijital ekonomi alanlarında kritik öneme sahiptir. Ayrıca bankacılık, telekomünikasyon, tarım, lojistik, perakende ile kamu hizmetleri gibi geleneksel sektörlerin modernleşmesinde önemli rol oynamaktadır. Bu kapsamda Endonezya’da 2000’in üzerinde startup bulunmaktadır. Bu çerçevede araç çağırma/mobil kullanım alanında “Gojek ve “Grab”; e-ticaret alanında “Tokopedia”, “Shopee”, “Blibli” ve “Traveloka”, e-ödeme ve e-para alanında “Ovo”, “Gopay”, “LinkAja” ve “Dana”, sağlık alanında “Halodoc”, “Klikdokter”, “GUE” ve “Alodokter”, eğitim alanında “Ruangguru”, “Zenius” ve “Quipper” önemli oyunculardır.

E-ticaret özelinde 2021 yılında hacim yaklaşık 53 milyar dolar (mal değeri) düzeyindedir. Bu çerçevede, 85 milyondan fazla Endonezyalı online alışveriş siteleri ve mobil uygulamaları kullanmaktadır. Covid-19 pandemisi nedeniyle Endonezyalı tüketicilerin e-ticaret sitelerine ilgisinin devam edeceği öngörülmekte olup, 2022’de pazarın yaklaşık %30 büyüyeceği değerlendirilmektedir. 2025 yılında ise e-ticaret hacminin 109 milyar doları geçeceği öngörülmektedir.

Elektronik ödeme alanında ise 2019 yılı verilerine göre, e-ticaret sitelerinde ödeme usulleri kapsamında %33 ile kredi kartı ilk sırada bulunurken, kredi kartlarını %29 ile banka transferi, %16 dijital cüzdan ve %16 peşin ödeme usulleri takip etmiştir. 2023 yılında ise kredi kartlarının %34, banka transferlerinin %28, dijital cüzdanın %22 ve peşin ödeme usulünün de %12 olması beklenmektedir. Bu kapsamda ilerleyen yıllarda elektronik ödeme ile ilgili alanlarda yatırımların ve faaliyetlerin artacağı değerlendirilmektedir.

SaaS (software-as-a-service) Endonezya'da yeni gelişmeye başlayan bir sektör olup, bulut yatırımları başta olmak üzere birtakım ilgili faaliyetlerin artacağı bir alan olarak ortaya çıkmaktadır. Boston Consulting Group tarafından yapılan araştırmaya göre, Endonezya'da ilgili pazarın boyutunun 2023 yılında 400 milyon dolara ulaşacağı değerlendirilmektedir. SaaS uygulamaları ödeme/bordro işlemleri, insan kaynakları, CRM uygulamaları, dosya paylaşımları (bulut) olarak öne çıkmaktadır. Ülkede anılan alanda Microsoft, AWS ve Telkom, Cloud uygulamaları önemli bulut/bilişim destek şirketleri arasında bulunmaktadır.

Siber güvenlik alanında Endonezya, dünyada son yıllarda birçok saldırının hedefinde bulunan ülkeler arasında bulunmaktadır. Ülkede e-ticaret, dijital sağlık ve eğitim uygulamalarının artmasıyla ilgili alanlardaki güvenlik açıkları da arttığı için önemli saldırıların veya bilgi/hesap çalma faaliyetlerinin sayısında da artış meydana gelmiştir. Nitekim Endonezya hükümeti siber güvenliği de önemli bir altyapı yatırımı olarak görmektedir. Bu nedenle, 2018 yılında Siber Güvenlik Ulusal Ajansı (BSSN) kurulmuştur. BSSN, siber güvenlik alanında devlet ve özel sektör için standartlar oluşturmaktadır. Bu kapsamda ilerleyen yıllarda da mezkûr sektör özelinde yatırım ve faaliyetlerin artacağı değerlendirilmektedir.

Nitekim, 2022 yılında Asya-Pasifik bölgesindeki siber güvenlik pazarında Endonezya, yaklaşık 1,8 milyar Dolar ile bölgenin altıncı büyük pazarı konumundadır. Yapılan projeksiyonlara göre 2028 yılında pazar büyüklüğü 3,5 milyar Doları geçeceği değerlendirilmektedir. 2023 yılında gerçekleşen siber suçların Endonezya'ya maliyeti yaklaşık 5,1 milyar Dolar düzeyinde olup, 2026 yılında %17,5'lik artış ile 6 milyar Dolara ulaşması öngörülmektedir.

Endonezya'daki Siber Saldırıları (2019-2020)

Nesnelerin interneti (IoT) alanında 2022 yılı itibarıyla ilgili pazarın boyutunun 30 milyar doları geçeceği öngörülmektedir. Bu kapsamda uygulamalar, platformlar IoT cihazları, ağ geçitleri gibi çeşitli bileşenler açısından fırsatlar bulunmaktadır. Son olarak mobilite, yapay zekâ ve veri analizi gibi bilişim sektöründe esasında arka planda kalan ama ilgili sektörün en önemli altyapısını oluşturan bu alanlarda da Endonezya'da yatırımlara ve gelişmelere ihtiyaç bulunmaktadır.

Mezkûr sektörler açısından Endonezya pazarına girişler çerçevesinde diğer sektörlerde olduğu gibi yerel ortaklıklar vasıtasıyla Endonezya içerisinde faaliyet göstermenin ülkemiz firmaları açısından daha faydalı olabileceği değerlendirilmektedir.

Endonezya yüksek ve genç nüfusu nedeniyle mobil oyun sektöründe büyük bir potansiyel vaat etmektedir. Diğer taraftan gelişen ekonomisinin ve büyüyen dijital pazarının ihtiyaçları çerçevesinde yazılım ürünlerimize de talep artışı beklenmektedir.

2022 yılında yapılan projeksiyonlara göre 2025 yılında Güneydoğu Asya'da dijital ekonomi hacminin 309 milyar doları geçeceği ve Endonezya'nın 133 milyar dolar pazar büyüklüğü ile bölgede önemli bir dijital pazar yaratacağı öngörülmekteydi. Bununla beraber 2023 yılı projeksiyonlarında Güneydoğu Asya için genel hacim 295 milyar Dolara inerken, Endonezya için tahminler 130 milyar Dolara çekilmiştir. Geleceğe yönelik projeksiyonlarda her ne kadar aşağı yönlü revizyon yapılmış olsa da Endonezya'nın nüfus ve ekonomik büyüklüğü ile önümüzdeki beş yıl içinde Güneydoğu Asya'da önemli bir dijital ekonomik büyüklüğüne sahip olacağı öngörülmektedir. Bu kapsamda, ülkemiz yatırımcıları, hizmet sağlayıcıları, dijital pazar oyuncularını ile hizmet ihracatçılarımız için fırsatlar sunduğu değerlendirilmektedir.

"Digital Transformation Initiatives" ve "Indonesia Information Technology Report 2021" ¹ isimli raporlara göre Endonezya hükümetinin, telekomünikasyon, medya, teknoloji, toptan dağıtım vb. sektörler üzerindeki yabancı yatırım faaliyetleri için kısıtlamaları kaldıran düzenlemenin bir sonucu olarak, Endonezya olumlu bir iş ortamı sunmaktadır. BT'nin özel ve kamu sektörünün operasyonlarına ve süreçlerine entegrasyonu ile bulut uygulama ve altyapı hizmetlerinin benimsenmesi BT pazarı için ciddi bir büyüme potansiyeli ortaya çıkarmaktadır. E-ticaret ve mobil ödemeler / bankacılık gibi teknoloji trendlerinin, BT yatırımlarının; perakende ve toptan ticaret, finansal hizmetler gibi kilit sektörlerde daha da artması beklenmektedir. Endonezya'da kamu ve özel sektör tarafından yapılması planlanan siber güvenlik yatırımları bu alanda fırsatlar oluşturmaktadır.

Endonezya bilişim sektörü çoğunlukla yerel firmalar tarafından ithal edilen teknolojilerin kurulumuna dayalıdır. İndigo Submarine Cable projesinin Mayıs 2019'da bitmesiyle büyük bulut bilişim şirketlerinin ülkeye ilgisi artmıştır.

Bilişim Sektörü Ekonomi Verileri ve İstatistikler

SpeedTest'in Temmuz 2022'de yayımladığı endekse göre sabit geniş bant indirme hızında ülke, 21,95 Mbps'lik medyan indirme hızıyla 182 ülke arasında 118. sıradadır. Aynı endekste mobil indirme hızında 17,91 Mbps'lik medyan indirme hızıyla 140 ülke arasında 99. sıradadır.²

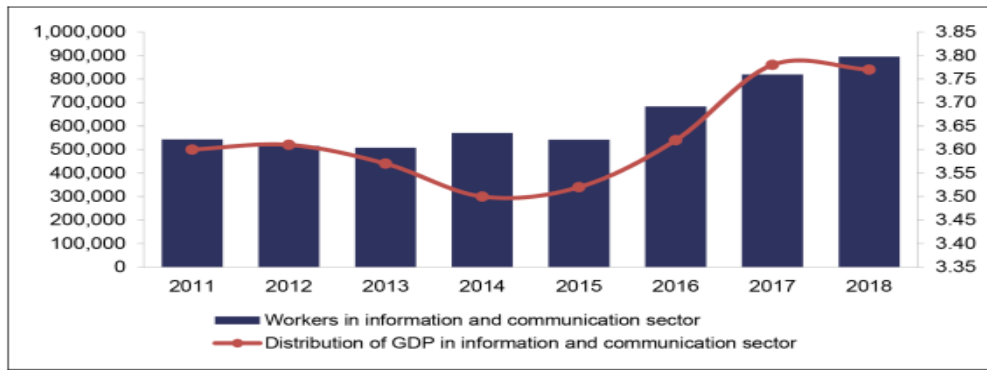
¹ EMIS, Deloitte kaynakları aracılığıyla ulaşılmıştır.

² <https://www.speedtest.net/global-index>

Bilişim Sektörünü Etkileyen Faktörler (Siyasi, Kültürel, Hukuki, Finansal Faktörler)

2021 yılında Endonezya'nın bilişim hizmetleri pazarı %8,9 büyüyerek yaklaşık 8,3 milyar dolara ulaşmıştır. Yapılan projeksiyonlara göre 2026 yılında pazar büyüklüğü %49,4 artarak 12,4 milyar dolara yükselmesi beklenmektedir. Bu çerçevede, Endonezya'da bilişim sektörü dijitalizasyon ile ivme kazanmaktadır. Bu minvalde, Endonezya'da perakende, finansal hizmetler ve üretim sektörleri büyüdükçe bunlara bağlı olarak bilişim sektörü de büyümektedir. Anılan sektörlerdeki gerileme veya durgunluk doğrudan bilişim firmaları ve gelirlerini etkileyebilmektedir.

Endonezya'nın Bilişim Sektöründeki GSYH'si ve Çalışan Sayıları (2011-2018)

Source: Central Bureau of Statistics (2018).

Diğer taraftan, son yıllarda yatırım ortamının iyileştirilmesi, Endonezya'ya yönelik yabancı yatırımların artırılabilmesi ve özellikle komşu ve çevre ülkelerle rekabet edebilecek bir yatırım ortamı oluşturulabilmesi amacıyla yeni politika kararları alınmaktadır. Endonezya yatırım ortamı genel olarak; altyapı ve lojistik koşullarının oldukça zor ve sınırlı olması, yoğun bürokrasi, tahmin edilemeyen ek maliyetlerin çıkabiliyor olması, mevzuat ve uygulamasındaki belirsizlikler, korumacı bir yapı, ticaretin ve yatırımların liberalizasyonuna temkinli yaklaşım, kamu şirketlerinin ülke ekonomisindeki ağırlığı ve bu durumun yerli/yabancı özel yatırımcıların pazara giriş koşulları açısından yarattığı maliyetler ve engeller, ekonomik aktivitelere yönelik birçok kamu kurumuyla ilişkilendirilmiş lisans alma zorunlulukları gibi özellikleri ile tanımlanabilmektedir. Sayılan bu unsurların hepsi bilişim sektörünü etkileyen faktörler olarak da görülebilmektedir.

Alt Sektörel Değerlendirmeler

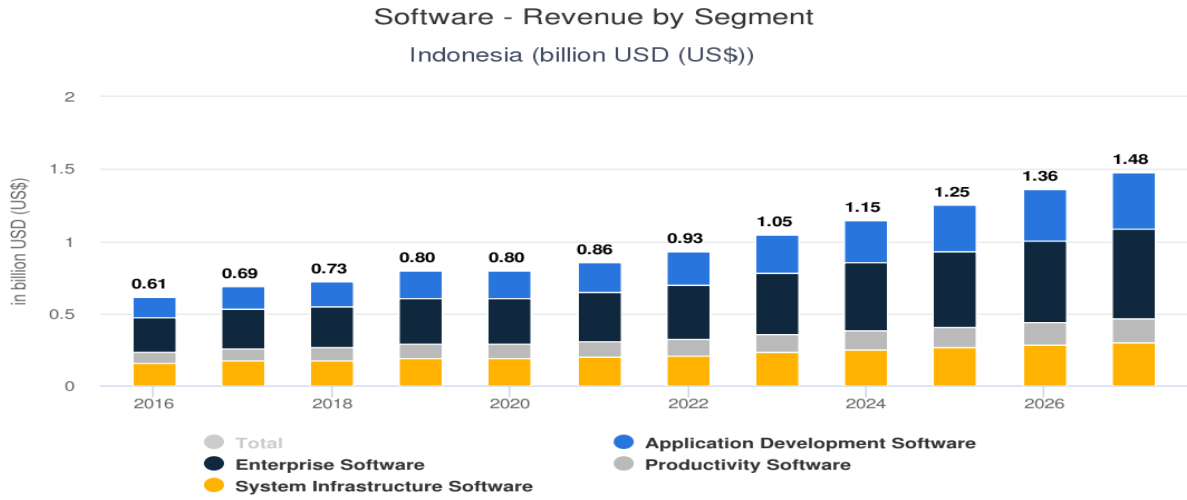
Yazılım

2021 yılında Endonezya'nın yazılım pazarı %7,9 büyüyerek yaklaşık 4,1 milyar dolarlık büyüklüğe yükselmiştir. 2017-2021 yılları arasındaki dönemde mezkûr sektördeki pazar büyümesi yaklaşık %5,8 olmuştur. Yapılan projeksiyonlara göre 2026 yılında ise pazar büyüklüğünün yaklaşık 5,8 milyar dolara ulaşacağı değerlendirilmektedir.

Diğer taraftan Endonezya, Asya-Pasifik yazılım pazar değerinin %2,6'sını oluşturmaktadır. Endonezya yazılım pazarında genel olarak küresel oyuncuların (Microsoft, IBM, Alphabet ve Oracle) hakimiyeti bulunmaktadır. Yazılım pazarında genel müşteri portföyü incelendiğinde en büyük müşterinin devlet kurumları olduğu görülmektedir. Devlet kurumlarını büyük şirketler, KOBİ'ler ve

nihai tüketici grupları izlemektedir. Ayrıca uluslararası yatırımcıların pazarda bulunması nedeniyle rekabet ortamı da güçlüdür. (Kaynak: MarketLine Industry Profile, Software in Indonesia)

Aşağıda yer alan grafikte gösterildiği gibi Endonezya'da en fazla girişim yazılımları popülarite sağlamıştır. Uygulama geliştirme yazılımları ve sistem altyapı yazılımları sırayla ikinci ve üçüncü sırayı paylaşmaktadır. Tahminlere göre ilerleyen yıllarda da bu oranların korunması beklenmektedir.

Source: Statista

statista

Endonezya yazılım yatırımları yapmak açısından avantajlı bir bölgedir, bunun sebebi ise Çin, Hindistan veyahut ASEAN bölgesinden çok daha hızlı bir büyüme oranına sahip olmasıdır. Dünyanın en hızlı büyüyen ekonomilerinden biri olan Endonezya'da Covid-19 pandemisinin neden olduğu kesintiye rağmen, küresel şirketlerce yatırım yapmak için bir dizi anlaşma yapılmıştır, bu özel şirketlerin değerlerinin 1 milyar doları aştığı görülmektedir. Endonezya'nın en büyük teknoloji şirketi Gojek gibi şirketler ile e-ticaret platformları Tokopedia ve Bukalapak'a yıllar itibarıyla yatırımların yüz milyonlarca dolara ulaşması beklenmektedir.

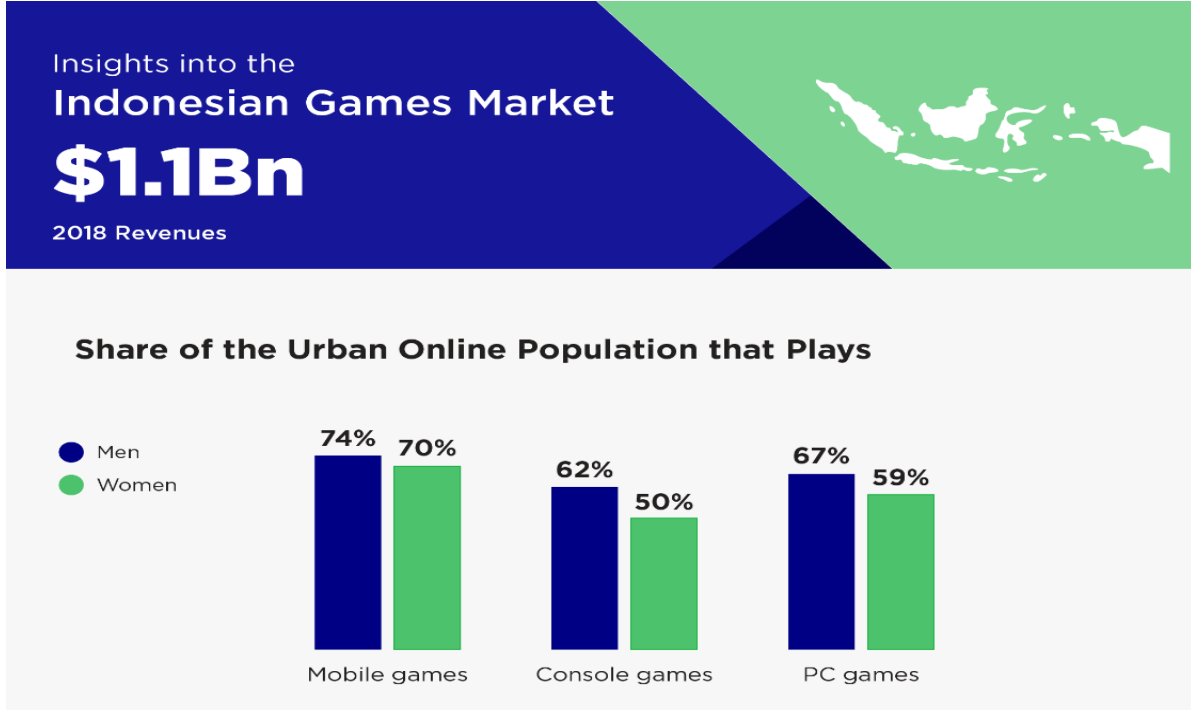
Bazen Amazon ve Apple ile birlikte GAFAM kısaltması altında gruplandırılan ABD teknoloji şirketlerinin de Hindistan'a büyük bahis oynaması gibi, yatırımlar mevzu bahis olduğunda Endonezya'nın göz ardı edilemeyecek kadar büyük bir pazar olduğu kabul edilmektedir. Güneydoğu Asya ülkesi, dünyanın en kalabalık dördüncü ülkesi ve bölgenin ekonomik çıktısının üçte birini oluşturmaktadır.

Dijital Oyun

Endonezya'da dijital oyun pazarı gelirlerinin büyüklüğünün 2021 yılında yaklaşık 1,9 milyar dolar olduğu tahmin edilmektedir. Bu kapsamda oyun piyasasında gelirlerin 1,5 milyarı mobil oyun, 263 milyonu bilgisayar ve 129 milyonu konsol oyunları olarak ayrılmaktadır. Ülkenin nüfusunun ve mobil kullanımının yüksek oluşu, dijital oyun pazarında mobil kullanıcıların ilk sırada bulunmasını sağlamaktadır. Bu çerçevede 114 milyon mobil oyuncu, 46,1 milyon bilgisayar oyuncusu ve 34,1 milyon konsol oyuncusu olduğu tahmin edilmektedir. Mobil oyuncuların ise büyük çoğunluğunu Android kullanıcıları oluşturmaktadır. Limelight Networks'un raporuna göre Endonezya'da haftada oyun

oyun süresinin 8,54 saat olduğu belirtilmiştir. Bu kapsamda haftalık oyun süresi ile Endonezya, dünyada Çin, Vietnam ve Hindistan'ın ardından dördüncü sırada gelmektedir. (Kaynak: <https://allcorrectgames.com/insights/mobile-game-market-index/indonesia/>)

Endonezya'daki Oyun Sektörünün Dağılımı

Güneydoğu Asya'daki sektörünün toplam oyuncu sayısının yaklaşık %43'ü Endonezya'da bulunmaktadır ve esas olarak Endonezya sayesinde gelişmektedir. Endonezya hükümeti, E-sporların ülke ekonomisi ve atletik performans üzerinde olumlu bir etkisi olacağını çeşitli şekillerde beyan etmiştir. Eğitim sağlamanın yanı sıra hükümet, lisanslama ve diğer gereklilikler de dahil olmak üzere E-sporların gelişimini desteklemek için yasalar geliştirmeye başlamıştır. Hükümet ayrıca E-spor etkinliklerine ve yarışmalarına sponsorluk yapmaktadır.

Geleneksel spor türleri ile kıyaslanabilir değer ve ilkelere sahip olan E-spor konusunda Bakanlığın kamuoyu farkındalığını artırmaya devam etmesi kararlaştırılmıştır. Endonezyalı bir telekom şirketi olan Telkom, ülke pazarının yalnızca %0,4'ünün yerel geliştiriciler tarafından yapılan oyunlarla kontrol edildiğini belirtmiştir. Yatırım ve profesyonel eksikliği, yerel oyun şirketlerinin sayısının artmadığı anlamına gelmektedir. Endonezya hükümeti, video oyun endüstrisini yabancı yatırımları çekmek için en umut verici sektörlerden biri olarak ifade etmektedir. Endonezya, mobil cihazlara odaklanmış bir ülkedir. Oyuncuların çoğunun bir PC'si veya konsolu yoktur. Çoğunlukla, oyuncular Android kullanıcılarıdır. Limelight Networks tarafından hazırlanan bir rapora göre, Endonezyalılar haftada yaklaşık 8,54 saat oyun oynuyor, bu da ortalamanın (haftada 8,45 saat) biraz üzerindedir. Endonezya bu istatistikte Çin, Vietnam ve Hindistan'ın ardından dördüncü sırada yer almaktadır.

2025 yılına kadar Endonezyalıların %89,2'sinin akıllı telefon sahibi olacağı tahmin edilmektedir. Kırsal alanlardaki akıllı telefon kullanıcılarının sayısı da artarak 2015'te %47,3'ten 2019'da yaklaşık %55'e yükselmiştir. Ocak 2021'de Endonezya'nın toplamda 202,6 milyon internet kullanıcısı vardı. 2020'den 2021'e Endonezya'daki internet kullanıcılarının sayısı 27 milyon artmıştır (+%16). Artan akıllı telefon ve internet kullanıcı sayısı nedeniyle mobil oyunlar büyük olasılıkla Endonezya oyun pazarına hâkim olmaya devam edecektir. 2021'in 1. çeyreğinden elde edilen verilere göre Endonezya, mobil oyunların (App Store ve Google Play) indirilmesi sayısında yıllık büyüme açısından şu anda ikinci sırada yer almaktadır. İndirme sayısı %26 artarak 790 milyona ulaşmıştır. Endonezyalıların %79'u kendilerini oyuncu olarak görmektedir. Kullanıcıların neredeyse yarısı her gün, %20'si haftada 4 ila 6 kez oynamakta ve oyunlar her seferinde ortalama 30 ila 60 dakika vakit almaktadır.

Fintech

Endonezya'da FinTech endüstrisi içerisindeki firmaların en çok faaliyet gösterdikleri alan "ödeme (payment)" segmentidir. Ödemeyi sırasıyla borç verme (lending), bireysel finans ve varlık yönetimi (personal finance&wealth management), kıyaslama (comparison), sigorta, kitlesel fonlama (crowdfunding), POS sistemleri, kripto ve blockchain izlemektedir (Kaynak: Statista).

Endonezya'daki FinTech yatırımının, 2022'de 3,6 milyar dolara ulaşması beklenmektedir. 2022'nin 1. çeyreğinden 2. çeyreğine %24'lük bir düşüşe zıt olarak, bu durum küresel FinTech yatırım eğilimlerinin tersidir. Ülkedeki sözleşme sayısının da, 2022 sonunda, %5 artarak 102 anlaşmaya ulaşması beklenmektedir. Endonezya anlaşma sayıları geneline baktığımızda, FinTech sektörünün en aktif sektör olduğu görülebilmektedir.

Tek bir entegrasyon ödeme ağ geçidi olan Xendit, Coatue ve Insight Partners liderliğindeki fon toplama sürecinin en büyük startup'ı olmuştur ve söz konusu şirket için 300 milyon \$'lık dev bir fon toplanmıştır. Şirket fonları operasyonları ve ticari erişimini genişletmek için kullanmayı planlamaktadır. 2021'de şirket, yıllık işlemleri üç katına çıkararak 65 milyondan 200 milyona ulaşmış ve toplam hacmi 6,5 milyar dolardan 15 milyar dolara çıkarmıştır. Firma 3.000'den fazla kurumsal müşteriye hizmet vermektedir. Xendit ayrıca Güneydoğu Asya ülkelerinde startup'lara ve KOBİ'lere hizmet eden stratejik yatırımlar yapmaktadır.

Endonezya FinTek düzenlemesi, esas olarak Endonezya Merkez Bankası ve Finansal Hizmetler Otoritesi (OJK) olmak üzere iki otorite tarafından düzenlenmektedir. 2017'de Endonezya Merkez Bankası, FinTech Sağlayıcılarının teknolojilerini, hizmetlerini, ürünlerini ve/veya iş modellerini test etmek için ilk düzenlemesini duyurmuştur.

Yapay Zekâ ve Büyük Veri

Basında yer alan haberler kapsamında Endonezya'da yapay zekâ ve büyük veri yatırımlarının daha çok bankacılık ve finans alanında yoğunlaştığı ve mezkûr alanda daha fazla yatırıma ihtiyaç olduğu vurgulanmaktadır. Diğer taraftan yapay zekâ ve büyük veriden yararlanmak isteyen Endonezyalı işletmelerin yeteri kadar nitelikli eleman bulamadıkları ifade edilmektedir. Bu çerçevede anılan sektör içerisinde yeterli eleman bulunmamaktadır.

Bugün Güneydoğu Asya'daki en büyük dijital ekonomi pazarına sahip olan Endonezya, Yapay Zeka (AI) yarışmalarında eskisinden farklı olarak çeşitli fırsatlara sahiptir. Ulusal Araştırma ve Yenilik Ajansı'na (BRIN) bağlı bir araştırma kuruluşu olan Teknoloji Değerlendirme ve Uygulama Enstitüsü (BPPT), 10 Ağustos 2020'de Endonezya Ulusal Yapay Zeka Stratejisi (Stranas KA) 2020- 2045'i başlatmıştır. Strateji, dijital ekonomi pazarında hemen rekabet etmek ve hâkim olmak için

Endonezya'da bir AI ekosistemi oluşturma ihtiyacına bir yanıt şeklinde oluşturulmuştur. Stranas KA, işletmeler için artan üretkenlik sağlamayı, insan kaynaklarının kullanımındaki verimliliği artırmayı ve çeşitli sektörlerde yeniliği teşvik etmeyi amaçlayan yapay zeka teknolojisinin geliştirilmesinde ulusal bir politikadır.

Microsoft ve araştırma firması IDC'nin "Geleceğe Hazır İşletmeler: Asya Pasifik'in Büyüme Potansiyelini Yapay Zeka Aracılığıyla Değerlendirme" başlıklı yakın tarihli bir araştırmasına göre, bugün Endonezya'daki yedi işletmeden yalnızca biri işlerinde yapay zekayı kullanmaktadır. Çalışma sorumluları, Endonezya'da 112 iş lideri ve 101 çalışan ile Avustralya, Çin, Hong Kong, Hindistan, Japonya, Kore, Malezya, Yeni Zelanda, Filipinler, Singapur dahil olmak üzere Asya Pasifik genelinde toplam 1.605 iş lideri ve 1.585 çalışanla anket yapmıştır. Bu, halihazırda yeni teknolojiyi kullanan Asya Pasifik'teki işletmelerin yüzde 41'iyle kıyaslandığında ülkenin söz konusu teknolojide pazar büyümesine yer olduğuna işaret etmektedir. Çalışma, yapay zekanın Endonezya şirketlerinin yeniliklerini ve çalışan üretkenliğini Asya Pasifik'teki emsallerine kıyasla daha hızlı artırmasına yardımcı olabileceğini göstermiştir.

Microsoft Endonezya'nın genel müdürü Haris Izmee, Endonezya şirketlerinin işlerini her zamanki gibi yapmalarına kıyasla yapay zekayı şimdi uygulamaya koymaları halinde yakın gelecekte inovasyon oranlarının yüzde 56 oranında artmasını bekleyebileceklerini ifade etmiştir. Ayrıca bu sayede çalışan verimliliğinin yüzde 46 daha yüksek olması beklenmektedir. Asya Pasifik için, yakın zamanda inovasyon oranının ve çalışan üretkenliğinin sırasıyla yüzde 42 ve yüzde 36 olacağı tahmin edilmektedir; bu, bölgenin bugün gördüğü oranların neredeyse iki katıdır. Harris yaptığı açıklamada, "Yapay zeka, işlerini daha da yenilemek için şirketler arasında rekabet gücünü artıracak" demiştir.

Endonezya'da yapay zekanın yaygınlaştırılması, e-ticaret platformu Bukalapak ve FinTek Crowdo Endonezya gibi teknoloji girişimleri tarafından yönetilmektedir. Geleneksel işlerde uygulanabilecek belirli amaçlar için yapay zekayı özel olarak geliştiren girişimler de vardır. Müşteri hizmetleri için chatbot geliştiren Kata.ai; yüz tanıma teknolojisi yapan Nodeflux; ve AI mentorluğu ve insan kaynakları yönetimini geliştiren Make.ai gibi startuplar bunlar arasında sayılabilmektedir.

Siber Güvenlik

2022 yılında Asya-Pasifik bölgesi içerisinde Endonezya pazar gelirleri kapsamında yaklaşık 1,8 milyar Dolar ile anılan bölgede altıncı büyük ülke konumundadır. Bu kapsamda yapılan projeksiyonlarda 2028 yılında siber güvenlik sektörü pazarı gelirlerinin 3,5 milyar Doları geçeceği tahmin edilmektedir. (Kaynak: Stata)

Endonezya'daki siber saldırıların sıklığı artmaktadır. 2022'nin ilk çeyreğinde, ülkedeki hedefler 11,8 milyondan fazla siber saldırıyla karşı karşıya kalmış ve siber güvenlik şirketi Kaspersky, 2021'in aynı dönemine göre yüzde 22 artış olduğunu bildirmiştir. Bu arada Endonezya Ulusal Siber ve Kripto Ajansı (BSSN) 1,6 milyarın üzerinde "sanal düzensizlik" kaydetmiştir. Ayrıca, bir Interpol raporuna göre Endonezya, 2021'de diğer tüm Güneydoğu Asya ülkelerinden daha fazla fide yazılımı saldırısı yaşamıştır. 2023 yılında gerçekleşen siber suçların Endonezya'ya maliyeti yaklaşık 5,1 milyar Dolar düzeyindedir. 2026 yılında ise %17,5'lik artışla 6 milyar Dolara ulaşması öngörülmektedir.

Endonezya parlamentosu, 2016 yılında Undang-Undang Perlindungan Data Pribadi (UU PDP) adlı bir kişisel veri koruma yasası çıkarmıştır, bu yakın gelecekte Endonezya'nın siber güvenlik konusunda da ciddi adımlar atabileceğinin göstergesidir

Endonezya'daki çok sayıda mikro, küçük ve orta ölçekli işletme (MSME) göz önüne alındığında, bu ihtiyaç özellikle dikkat çekicidir. Bugün MSME'ler mevcut işletmelerin yüzde 90'ını ve Endonezya'nın ulusal GSYİH'sinin yüzde 60'ından fazlasını oluşturmaktadır. MSME'lerin dijitalleşmesi, 2020'de pandemi kaynaklı hareket kısıtlamalarının uygulanmasının ardından hızlanmıştır. Ancak bu şirketlerin, dijital altyapıya ulaşması kolay olmamakta ve bu da Endonezya'nın işletme sahiplerinin önemli bir bölümünü savunmasız bırakmaktadır. İşletmeler, operasyonlarını büyümek için çevrimiçi araçlara giderek daha fazla güvenirken, Asia Society Policy Institute'un Direktör Yardımcısı Elina Noor'un 2021 Pacific Forum web seminerinde söylediği gibi gerekli yardım olmaması durumunda daha fazla sayıda şirket tehdede maruz kalacaktır. Devlete ait enerji kuruluşu Perusahaan Listrik Negara (PLN) ve telekomünikasyon devi Telkom'un da saldırıya maruz kalması yabancı siber güvenlik şirketleri için büyük pazar imkanları olduğunun adeta kanıtıdır.

Akıllı Şehirler ve Yeşil Dönüşüm

Endonezya'nın başkentinin değişimi kapsamında yeni şehrin akıllı şehir ve yeşil dönüşüme uygun şekilde inşaatının yapılması öngörülmektedir. Anılan taşınmanın maliyetinin yaklaşık 33 milyar dolara mal olması beklenirken, akıllı şehir ve yeşil dönüşüm sektörü açısından önemli fırsat alanlarının olacağı değerlendirilmektedir. Bu kapsamda, teknik müşavirlik ve müteahhitlik sektörleri ile iş birliğinin gerçekleştirilmesinin faydalı olacağı değerlendirilmektedir.

Gelişmekte olan bir ülke olarak Endonezya, hızlı bir kentleşme ile karşı karşıyadır; Endonezya'nın %50'si kentsel alanlarda yaşamakta ve bu rakamın 2045'e kadar %70'e çıkması beklenmektedir. Bu, sosyal değişimi ele almak için kentsel altyapı, enerji, ulaşım, sağlık ve su sistemlerinin geliştirilmesi adına muazzam sosyal, ekonomik ve çevresel fırsatlar ve aynı zamanda tehditler sunmaktadır. Afet risk yönetimi, tıkanıklık, kirlilik ve diğer zorluklar ilk etapta karşılaşılabilecek zorluklar dahi olsa uzun vadeli olarak yabancı ve yerli bilişim şirketlerinin varlığıyla aşılabilecek durumlardır. Cakarta, diğer bazı Endonezya şehirleri gibi, bölgesel hükümetin yaşam standartlarını yükseltme ve sürdürülebilir kaynak yönetimi sağlama çabalarının bir parçası olarak akıllı şehre geçiş sürecinden geçmektedir.

2014 yılında başlatılan Cakarta Akıllı Şehir programı, halk ve hükümet dahil olmak üzere akıllı şehir paydaşlarını teşvik etmeyi ve bunun gereklerini uygulamayı amaçlamaktadır. O zamandan beri eyalet hükümetinin en kritik programı haline gelmiştir. Toplu taşıma uygulaması trafik ve iletişim uygulaması Qlue gibi akıllı şehir teknolojilerinin günlük kullanımını artırmaya teşvik de söz konusu programın bir parçasıdır. Batı Java'daki Bandung da kendi akıllı şehir teknolojilerini geliştirme konusunda iddialı şehirlerdendir.

Akıllı telefon kullanımı, akıllı şehir teknolojilerinin gelişimi ile yakından bağlantılı olacaktır. The Economist'in istihbarat birimi tarafından "Şehirleri Güçlendirmek" başlığı altında yürütülen araştırma, "şehir yetkililerine sürekli bir geri bildirim ve fikir akışı sağlamak" için dijital teknolojideki gelişmeler yoluyla vatandaşların ilgisini çekmenin önemini vurgulamaktadır.

Telekomünikasyon, 5G, Bulut ve İletişim Hizmetleri

Endonezya'da bulut yazılımları en hızlı büyüyen segmentlerin başında gelmektedir. 2021 yılı itibarıyla Alibaba Cloud firmasının yaptığı ankete göre, Endonezya'da faaliyet gösteren işletmelerin yaklaşık %77'sinin bulut tabanlı bilişim hizmetlerinden faydalandığı görülmüştür. Mevcut ankete göre, bulut programları kullanan firmaların hibrit bulut programlarını (özel sektör ile devletin ortak yürüttüğü projelerle meydana gelen) tercih ettikleri görülmüştür. Endonezya'da işletmeler bulut programlarını genellikle veri saklama, işgücü paylaşımı ve iş uygulamaları çerçevesinde kullanmaktadır.

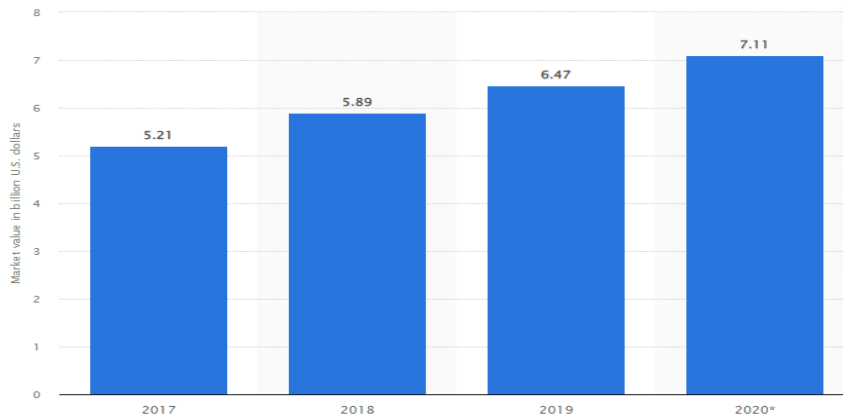

Endonezya'da telekomünikasyon alanında pazar büyüklüğü yaklaşık 10 milyar dolar olmuştur (Kaynak: Statista). Büyük ve yerel oyunlardan oluşan piyasa 5G ile ivme kazanmaya devam etmektedir. Bu kapsamda, 2021 yılı içerisinde telekomünikasyon şirketleri tarafından çeşitli adalardaki (Java, Sumatra, Kalimantan, Sulawesi, Bali) büyük kentler de 5G denemeleri gerçekleştirmiştir. Belirli büyük kentlerde 5G denemeleri devam etmektedir.

Endonezya, dünyanın en hızlı gelişen telekomünikasyon pazarlarından biridir ve Asya'da (Çin ve Hindistan'dan sonra) üçüncü en büyük mobil abone tabanına sahiptir. Bununla birlikte, kendine özgü takımada coğrafyası nedeniyle mobil ve internet penetrasyon oranları ve ortalama indirme hızlarında birkaç Asyalı emsalinin gerisinde kalmaktadır.

2021'de Telkomsel (çoğunluğu devlete ait Telkom Endonezya'nın bir yan kuruluşu) ve Indosat Ooredoo (Katar'dan Ooredoo'ya aittir) ve XL Axiata (Malezya'nın Axiata Grubu'nun yerel bir yan kuruluşu) tarafından 5G ağlarının başlatılması ve mobil veri talebinin devam etmesiyle, 2020 durgunluğundan sonra 2022'de tahmini büyümesi %5,1 olan bir ekonomik toparlanma beklenmektedir ve bunun da 2022-26'da mobil aboneliklerde yıllık ortalama %2 büyümeye yol açacağı tahmin edilmektedir.

Endonezya'daki Telekomünikasyon Sektörünün Gelişimi (2017-2020)

Details: Indonesia; US Department of Commerce; 2017 to 2019

© Statista

Bilişim Hizmetleri

2021 yılında Endonezya'nın bilişim sektörü içerisindeki bilişim hizmetleri/yönetimi segmentinin payı yaklaşık 1,1 milyar dolar ile %26 düzeyindedir. (Kaynak: Marketline Industry Profile – IT Services in Indonesia)

Geleceğe bakıldığında, Endonezya'nın bilgi ve iletişim teknolojisi (BİT) sektörü parlak bir görünüme sahiptir, çünkü ülke BT çözümlerinin benimsenmesinde büyüme için bolca alan sağlamaktadır. Endonezya'nın potansiyelinin çoğu henüz açığa çıkarılmamıştır ve bu da ülkeye önümüzdeki yıllarda en umut verici BİT pazarlarından biri olma potansiyelini vermektedir. Geleneksel teknoloji

harcamalarındaki büyümenin dört platform tarafından yönlendirilmesi beklenmektedir: bulut, mobil, sosyal medya ve büyük veri/analitik.

Endonezya'nın genişleyen orta sınıfı ve BİT'in ekonomik büyümeyi hızlandırmada oynadığı rolün tanınması, son yıllarda BİT harcamalarının artmasına yardımcı olmuştur. Endonezya'nın beş yıllık ulusal orta vadeli kalkınma planında (RPJMN 2020-2024), gerekli tahmini harcama dahil olmak üzere BİT ile ilgili birkaç stratejik program tanımlamıştır. Bunlar, dijital dönüşümü (~29,75 milyar ABD Doları), beş öncelikli alt sektörde (Yiyecek ve İçecek, Tekstil, Konfeksiyon, Otomotiv, Elektronik, Kimya ve İlaç) (~ 16,80 milyar ABD Doları) Endüstri 4.0'ı ve bilim ve teknolojinin gelişimini destekleyen ICT altyapısını ve teknoloji parklarını (~54,6 milyon ABD Doları) içermektedir. Hükümet kısa süre önce Endonezya'nın dijital dönüşümünü hızlandırmak için 6 başarı hedefinin yanı sıra dört stratejik sektörü (dijital altyapı, dijital hükümet, dijital ekonomi ve dijital vatandaşlar) kapsayan Endonezya Dijital Yol Haritası 2021-2024'ü (güvenli dijital altyapının geliştirilmesi) ortaya koymuştur.

Vaadettiği potansiyel sebebiyle Amerika, İngiltere gibi ülkeler Endonezya bilişim programları çıkartırken, EY, Deloitte tarzı danışmanlık şirketleri de Endonezya'da bilişim operasyonlarını büyütmektedir.

Türkiye için Fırsatlar ve Pazara Giriş Koşulları

Endonezya hükümeti, ülke genelinde 64 milyondan fazla mikro, küçük ve orta ölçekli işletmenin (MKOBİ) dijital dönüşümüne odaklanarak onları "Dijitalleşme ve Küreselleşme" konusunu teşvik etmektedir. Bu kapsamda 2024 yılına kadar 30 milyon KOBİ'nin dijitalleşmesi hedeflenmektedir. Bu çerçevede, mezkûr dijital dönüşümün başarılı olabilmesi için bilişim ve yazılım şirketlerinden ürün ve hizmet alımı yapılması gerektiği için ilerleyen dönemlerde de birçok sektör açısından fırsatların artarak devam edeceği öngörülmektedir.

275 milyondan fazla nüfusu bulunan Endonezya'da internet kullanımı ve kullanıcıların artmaya devam edeceği ve birçok alanda ve sektörde dijitalleşmenin artması ile daha geniş kitlelere hitap edilmesi öngörülmektedir. Öte yandan, toplumun yaklaşık %15'nin İngilizce dilini kullanma kapasitesi bulunduğundan, ülkemizden Endonezya'ya sunulacak bilişim teknolojileri ürün ve hizmetlerinin özellikle nihai kullanıcılar dikkate alındığında Endonezya dilinde üretilebilmesi veya dönüştürülebilmesi, pazara girişte ve ürün promosyonunun etkinliği açısından önemli fırsatlar sunabilecektir. Bilişim sektörü açısından Endonezya pazarına girişler çerçevesinde diğer birçok sektörde olduğu gibi yerel ortaklıklar vasıtasıyla Endonezya içerisinde faaliyet göstermenin veya iş birliği gerçekleştirmenin ülkemiz firmaları açısından daha faydalı olabileceği değerlendirilmektedir.

ENDONEZYA İŞ KURMA VE TİCARİ FAALİYETTE BULUNMA

Şirket Kurulumu

- **Şirket Kuruluşu**

Şirket kuruluş işlemleri, firma kuruluş dokümanları ile firma temsil yetkisine haiz olan imzaya yetkili kişilerle veya onların yasal temsilcileri yoluyla ilk etapta noter başvurusu ile başlatılmakta, sonrasında başvuru yapılan noter, firma belge ve bilgileri ile firma adına Endonezya Adalet ve İnsan Hakları Bakanlığı'na başvurularak firmayı tescil ettirmektedir.

Tescil işlemlerini takiben firma temsilcileri "**Endonezya Yatırım Bakanlığı/Yatırım Koordinasyon Kurulu'nun (BKPM)**" OSS sistemi (<https://oss.go.id>) üzerinden kayıt yaptırarak kendilerini firma temsilcisi olarak OSS'ye kaydettirecek ve ilgili formları OSS'de dolduracaktır. OSS sistemi firma

temsilcisinin kayıt işlemlerine binaen bilgileri sistem üzerinden Endonezya Adalet ve İnsan Hakları Bakanlığı'ndan kontrol ederek doğrulayacaktır. Bu aşamada, yabancı sermayeli firmanın faaliyet alanına göre ilgili diğer kurum ve kuruluşlardan alınması gereken lisans ve izinlerin alınabilmesini teminen firma başvurusuna ilişkin lisans/izin talepleri OSS tarafından ilgili kuruluşlara iletilecektir. Söz konusu lisans ve izin taleplerinin akıbetini firma temsilcileri OSS sistemi yoluyla BKPM'den takip edecektir (*BKPM kaydı ve işlemler hakkında yabancı sermayeli firmanın kurulacağı bölgedeki yerel BKPM şubesi de OSS yoluyla bilgilendirilecektir*).

Modern terimlerle Endonezya, elektronik entegrasyon veya çevrimiçi tek başvuru (OSS) yoluyla şirketleri çevrimiçi olarak kaydetmenin kolay bir yolunu sunmaktadır. OSS sistemi, girişimcilerin OSS verilen işletme ruhsatlarını elektronik ortamda almalarını sağlayan elektronik bir sistemdir.

Yabancı sermayeli firmaların kuruluş işlemleri çerçevesinde, kuruluş sermayesi olarak Endonezya'da 10 milyar Rupiah tutarında kaynak ayrılması gerekmektedir. Söz konusu meblağ firmanın yatırım sermaye planına ilişkin olacaktır. Bu kapsamda, anılan meblağa dahil olmak üzere yabancı sermayeli şirketler için ödenmiş sermaye bağlamında yatırılması gereken "minimum sermaye miktarı" 2,5 milyar Rupiah'dır. Geriye kalan 7,5 milyar Rupiah (en az) ise, yabancı şirketler için "Kurulan Şirketin Endonezya'daki Yatırıma Yönelik Varlıklarının/Harcamalarının Toplam Değeri" (*Arsa ve Bina yatırımları hariç olmak üzere*) olarak Şirket tarafından yatırım planlaması çerçevesinde harcanması gereken tutardır.

Firma kuruluşunda;

- Limited Şirketin Kuruluş Belgeleri; Şirket Ana Sözleşmesi, Şirketi Kuran Şahıslara/Şirketlere, Şirket Hissedarlarına ve Şirket Yöneticilerine İlişkin Belgeler
 - Limited Şirket (PT – Perseroan Terbatas) "Firma Unvanı" Tescil Başvurusu
 - Firma Adres Belgesi
 - Vergi Kimlik Kartı/Numarası
 - Yatırım Ülkesi Yetkililerince Düzenlenmiş Referans Mektubu (İlgili Sektörde Mecburi Olması Halinde Yatırım Ülkesi Kurumları veya T.C. Cakarta Büyükelçiliği ya da Cakarta Ticaret Müşavirliği tarafından düzenlenmiş)
 - Pasaportun Onaylı Kopyası
 - Kurucu Şirket/Şirketlerin Ana Sözleşmelerinin Onaylı Örneği (Kurucu Ortakların Şirket Olması Halinde)
 - İş Planı (Yatırım/Faaliyet Planlamasına İlişkin Mektup)
- gibi belgeler ve ilgili faaliyet alanına göre gerekli diğer belgeler talep edilmektedir.

Temsilcilik Açmak

Endonezya hükümeti 2017 yılında yayımladığı regülasyon kapsamında yabancı firmaların ülkede kurabilecekleri temsilcilik ofisleri hususunda düzenlemeye gitmiştir. Bu kapsamda Endonezya'da beş farklı başlıkta temsilcilik açılmasına izin verilmiştir.

- 1) Genel Temsilcilik Ofisi (General Representative Office of Foreign Company (KPPA))
- 2) Dış Ticaret Firması Temsilciliği Ofisi (Representative Office of a Foreign Trading Company (KP3A))
- 3) Yabancı Müteahhitlik Hizmetleri Firması Temsilcilik Ofisi (Representative Office of a Foreign Construction Service Company (BUJKA))
- 4) Yabancı Doğalgaz ve Petrol Firmaları Temsilcilik Ofisi (KKPA MIGAS)
- 5-) Elektrik Destek Hizmeti Firması Temsilcilik Ofisi (JPTLA)

Temsilcilik ofisinin avantajları arasında, hızlı şekilde temsilcilik kurulumu ile Endonezya pazarında aktif bulunma, %100 yabancı hisseli olabilme, asgari sermaye zorunluluğu bulunmaması, tüzel kişilik kazanma, düşük kurulum maliyetleri, kurumlar vergisinden muafık, yabancı yöneticiler için geçici oturma/çalışma izni (KITAS) gibi unsurlar bulunurken, kısıtlanmış ticari faaliyetler, sınırlı denetim ve pazarlama faaliyetleri ile yabancı işçi sponsorluğu (*Endonezya'da temsilcilik ofisinde çalışacak her yabancı için 3 yerel Endonezyalı çalışanı istihdam edilmesi gerekmektedir*) gibi dezavantajları da içermektedir. Temsilcilik ofisi başvuruları <https://oss.go.id/> adresi üzerinden gerçekleştirilmektedir. Ortalama 2-3 hafta içinde ofis kurulumu (BUJKA hariç) tamamlanabilmektedir

KPPA:

KPPA yüksek sermaye gerektirmeden pazar mevcudiyeti sağlayan önemli bir temsilciliktir. KPPA lisansları 3 yıl geçerli olmakla beraber, süresi dolduktan sonra uzatılabilmektedir. KPPA ile yurtdışındaki ana şirketin irtibat, denetim, yönetim ve koordinasyon ile temsil hizmetleri yürütülebilmektedir. Diğer taraftan KPPA üzerinden doğrudan Endonezya'da gelir elde edilememektedir. KPPA'lar Başkent Cakarta haricinde, sadece bölgesel başkentlerde ve ofis binalarında kurulabilmektedir.

Endonezya'da KPPA açma işlemlerinde aşağıda sıralanan dokümanlar talep edilmektedir;

-Ana şirkete ait İngilizce sözleşme ve ekleri

-Avukat vekaletnamesi

-Yabancı ana şirketten Randevu Mektubu (LoA)

-Ana şirketin menşe ülkesindeki Endonezya Büyükelçiliğinden referans mektubu

-Niyet ve Beyan Mektubu (*Seçilen temsilcinin Endonezya'da temsilcilik dışı başka faaliyette bulunmayacağını ihtiva edecektir*)

-Ana şirket müdürü/yöneticisi ve temsilciye ilişkin pasaport bilgileri

(*Ana şirkete ilişkin belgeler, bulunduğu ülkede noter veya Endonezya Büyükelçiliği tarafından onaylanması gerekmektedir*)

KP3A:

KP3A temsilcilik ile satış, imalat ve satın alma acenteliği yürütülmektedir. Bu kapsamda satış temsilcisi irtibat ve tanıtım faaliyetleri gerçekleştirirken, imalat temsilcisi pazar araştırması yapmaktadır. Ayrıca satın alma temsilciliği ise denetleme ve irtibat faaliyetlerini yürütmektedir. Bu çerçevede, KP3A'lar için doğrudan ticari faaliyete izin verilmemektedir. KPPA'ların aksine KP3A Endonezya'nın her yerinde kurulabilmektedir. KP3A'ya başvuru yapmak için SIUP3A lisanslarına ihtiyaç vardır. Bu kapsamda "Temporary SIUP3A" için 2 ay, "Head Office SIUP3A" için 1 yıl ve "Branch Office SIUP3A & SIUP3A extension" için 3 yıl geçerlilik bulunmaktadır.

Vize ve İzinler

Endonezya'da firmalar yabancı işçi çalıştırabilmektedir. Bununla beraber Endonezya İşgücü Bakanlığı tarafından yabancı işçi çalıştırılmayacak alanlar, bu Bakanlıkça yayımlanan bir liste ile belirlenmektedir. Genel olarak Endonezya insan kaynakları politikaları ile çelişmediği sürece yabancı işçi istihdamına izin verilmektedir. Ülkede çalışmak isteyen yabancıların, oturma (KITAS/ geçici,

KITAP/Kalıcı) ve çalışma izinleri sahibi olması gerekmektedir. Ayrıca, yabancı işçinin çalıştırılmak istendiği Endonezya'da yerleşik firmalarda yabancı işçiye çalışma izni verilebilmesi için her bir yabancı işçi için (sektör ve firma koşullarını da dikkate almak koşuluyla) belli bir sayıda yerli işçi çalıştırması mecburiyeti de bulunmaktadır. Yabancı işçi çalıştırılmasına yönelik düzenlemeler Endonezya'da 2017/2 sayılı Yönetmelik ile belirlenmiştir.

Çalışma İzni (IMTA): IMTA alınabilmesi amacıyla;

Öncelikle Endonezya İşgücü Bakanlığı'na "Yabancı İşçi Çalıştırma Planı- RPTKA'nın sunulması gerekmektedir. RPTKA'nın beraberinde sunulması gerekli belgeler:

- RPTKA başvuru formu
- İstihdam Edilecek kişinin pasaport fotokopisi,
- İstihdam Edilecek kişinin Özgeçmişi,
- İstihdam Edilecek kişinin Diploması vb.
- Başvuruyu yapan Endonezya'da yerleşik işveren firma yetkilisinin Kimlik Fotokopisi (KTP)
- Firma yetkilisinin firmadaki Pozisyonunu gösterir belge
- Firma yetkilisinin Çalışma Adresi
- İşveren Firmanın İdari Yapısını Gösterir Belge
- İşveren Firmanın Başvuru Mektubu
- İşveren Firmanın Firma Kuruluş Belgeleri.

RPTKA'nın Endonezya İşgücü Bakanlığı'nca onaylanmasını müteakip, Yabancı çalışan başvurusu sahibinin, kişinin ülkesindeki Endonezya'nın Büyükelçiliğine başvuru yaparak, "çalışma vizesi" olarak Endonezya'ya gelmesi, ancak "çalışma izni" (IMTA) alana dek çalışmaya "başlamaması" gerekmektedir.

IMTA Başvurusu: Endonezya İşgücü Bakanlığı'na yapılır. Başvuru kapsamında;

- RPTKA Onayı
- Yabancı çalışanın pasaportu
- Renkli Fotoğrafi
- İşveren firmanın, yabancı çalışan ile çalışacak yerel çalışanlara (bilgi transferi yapacağı) ilişkin açıklayıcı başvuru yazısı
- Yabancı çalışanın söz konusu iş için geçerli diploma, derece vb. belgeleri
- İmzalanacak İş Akdinin Örneği
- Gerekmesi halinde diğer belgeler

Yabancı çalışanın çalışma izni çıkana dek çalışma vizesinin bitmesi halinde, vizeyi uzatmak amacıyla Endonezya Göçmen Ofisi'ne, adres bilgisini de içeren bir başvuru yapması gerekmektedir.

Çalışma izni başvurularında yabancı çalışanın bilgi/tecrübe aktarması şartı aranmaktadır. Yabancılara çalışma izni verilmeyen alanlar İşgücü Bakanlığının 2012/42 sayılı Yönetmeliği ile belirlenmiştir. Ayrıca, faaliyet alanı/sektörü/kategorisi de bazen değerlendirmede esas alınmaktadır.

IMTA başvurusunun İşgücü Bakanlığınca kabul edilmesi halinde oturum izni için başvuru yapılmaktadır.

"Geçici Oturum İzni" (KITAS): Yabancı çalışan tarafından Endonezya Göçmen Ofisi'ne yapılır. Bu kapsamda;

- İşveren firmanın garanti yazısı,

- Pasaport,
- Adres belgesi,
- İlgili kamu kurumlarının referans yazıları ve IMTA sunulmakta ve Göçmen Ofisince değerlendirme yapılmaktadır. Uygun görülmesi halinde, KITAS Kartı için fotoğraf alınır ve 4 iş günü içerisinde KITAS Kartı verilmektedir. Bu aşamada başvuru sahibi çalışmaya başlayabilmektedir.

Geçici oturma izni KITAS en fazla 1 yıl süreli olarak verilmektedir. Sürenin bitiminde en fazla 1 yıl için olmak üzere, başvuru yapılması halinde uzatılabilmektedir. Toplamda KITAS yoluyla Endonezya'da ikamet süresi 6 yıl ile sınırlıdır. 6 yılın sonunda çalışan isterse "Kalıcı Oturma İzni" (KITAP) için başvuru yapabilmektedir. KITAP, 5 yıl için verilir.

Ayrıca, özellikle yabancı yatırım firmalarının kısa dönemli istihdamlarında, örneğin yeni bir makina/ekipmanın çalıştırılması amacıyla eğitim verilmek üzere "kısa dönemli geçici çalışma izni" gerekmesi halinde, bu duruma ilişkin başvuruların Endonezya'nın Ankara Büyükelçiliği'ne yapılması gerekmektedir.

Vergi Uygulamaları

Endonezya'da şirket gelirleri; gelir vergisine, gayrimenkul vergisine, damga vergisine, KDV ve lüks tüketim vergisine konu olabilmektedir. Vergi kanununa göre, bir firmanın Endonezya'da vergi açısından yerleşik kabul edilebilmesi için firmanın Endonezya'da kurulmuş olması veya yönetiminin Endonezya'da bulunması gerekmektedir. Yabancı sermayeli bir firma, Endonezya'da kalıcı ikamet yoluyla ekonomik ve/veya ticari aktivitelerde bulunması halinde, Endonezya'da vergi yükümlüsü olarak kabul edilmektedir.

Vergi Kimlik Numarası (TIN), Endonezya'da Nomor Pokok Wajib Pajak (NPWP) olarak bilinir ve aşağıdaki detaylara sahiptir: NPWP, kişisel tanımlama için vergi mükellefine (hem bireysel hem de tüzel kişi) verilen bir dizi numaradır. NPWP aşağıdakiler tarafından verilmektedir:

- a. mükellefin ikametgahının, meskeninin veya faaliyet yerinin bulunduğu Vergi Dairesi; veya
- b. Vergi Genel Müdürlüğü Kararnamesi'nde belirtildiği şekilde atanan Vergi Dairesi. NPWP, Müdürlük merkezindeki entegre bilgi sistemi tarafından yönetilmektedir. NPWP, vergi mükellefinin ikametgahı, meskeni veya yeri değişse bile aynı kalmaktadır. Endonezya'da Kurumlar Vergisi beyan usulüne göre düzenlenmekte ve yüzde 22 olarak uygulanmaktadır.

- Arsa ve bina yatırımları kapsamında alınan **gayrimenkul vergisi**, kamu otoritesi tarafından saptanan satış değeri üzerinden binde 5 oranında alınmaktadır.
- **Damga vergisi** resmi nitelikteki şirket belgeleri için sayfa başına 10.000 Rp. tutarındadır.
- İthal ürünler, yerli ürünler ve hizmet ticareti genel olarak yüzde 11 oranında **KDV**'ye tabidir.
- Yerli veya ithal **lüks** tabir edilen ürünlerin satış konusu olması durumunda yüzde 10 ila yüzde 75 arasında satış vergisine tabi tutulmaktadır.
- Amortisman vergi öncesi gelirden amortisman düşülmesi suretiyle uygulanmaktadır. Amortisman değeri hesaplanan ekonomik varlıklar 4 kategori çerçevesinde sınıflandırılmaktadır.
- Endonezya'nın aralarında Türkiye'nin de bulunduğu 71 ülke ile **[Çifte Vergilendirmenin Önlenmesi Anlaşması](#)** bulunmaktadır.
(https://www.gib.gov.tr/sites/default/files/uluslararası_mevzuat/VERGIANLASMALIST.htm)

Vergi Muafiyeti:

Vergi muafiyeti 1 trilyon Rupiah'ın üzerinde yatırım yapan şirketlere yüzde 10 ila yüzde 100 arasında, 5 ila 15 yıl süresince ve faaliyetin başladığı mali yılın başından itibaren sağlanır. Şirketlerin faaliyet alanının telekomünikasyon, bilgi ve iletişim teknolojileri olması halinde en fazla yüzde 50 oranında olmak üzere, 500 milyar Rupiah'ın üzerindeki yatırımlara da vergi muafiyeti uygulanabilir.

Ofis Kiraları ve Hızlandırıcı Programları

Endonezya'da ofis kiralari:

Endonezya'da ofis kiralari yıllardir istikrarli bir biçimde artmaktadır. 2017 yılının ilk çeyreğinden bu yana Endonezya'da ticari gayrimenkul talep endeksi artış göstererek 2022'nin ilk çeyreğine kadar 103,06 endeks puanı ile en yüksek değerine ulaşmıştır. Başkent Cakarta'nın ana iş bölgesinde metrekare başına ortalama 21 ila 27 dolar arasında seyrederken bu rakamlar ülkenin diğer şehirlerinde oldukça düşmektedir.

Hızlandırıcı programları:

Startuplar için bir hızlandırıcıdan (Accelerator) bahsedildiğinde genellikle birkaç ay süren destek programları kastedilmektedir. Amaç, yüksek pazar potansiyeline sahip startupları, pazar olgunluğuna ulaştırmak ve büyüme sağlamaktır. Bu tür programlar genellikle bilişim ve iletişim teknolojileri alanında iş fikirleri olan yeni kuruculara yöneliktir. Endonezya'da bu tarz programlar pek gelişmiş olmasa da aşağıda yararlanılabilecek bazı şirketlerin listesi verilmiştir.

Indigo

Batı Cava Bandung merkezli Indigo, bölgedeki en kapsayıcı start-up programlarından biridir. Telkom Indonesia'nın sahibi olduğu şirket Endonezya dijital ekosistemini tamamlamayı kendine misyon edinmiştir ve firmalara 48 haftaya yayılan destekler önermektedir.

Web: <https://indigo.id/>

Skystar Ventures Indigo

Başkent Cakarta merkezli Multimedia Nusantara Üniversitesi ve Kompas Gramedia Grup'un ortaklığında kurulan hızlandırıcı firması özellikle bilişim alanında kurulacak start-up'lara destek vermeyi amaçlamaktadır.

Web: <https://www.skystarventures.com/>

SKALA

Yine Cakarta merkezli olan SKALA teknoloji şirketlerine başlangıç sermayesi desteği sunan büyüme odaklı bir hızlandırıcı şirkettir. Özellikle finans ve finansal servisler üzerine odaklanmakta olan şirketin hızlandırıcı programı 20 hafta sürmektedir.

Web: <https://joinskala.com/>

Endonezya Ülkesinde Düzenlenen Bilişim Sektörü Fuar ve Etkinlikler

ŞEHİR	ORGANİZASYON ADI	ORGANİZATÖR	BAŞLANGIÇ TARİHİ	BİTİŞ TARİHİ	WEB SİTESİ	BİLİŞİM ALT SEKTÖRÜ	STAND İLE KATILIM MÜMKÜN MÜ? Evet/Hayır
Cakarta	SMART IOT INDONESIA	PT. Global Expo Management	6 mart 2024	8 Mart 2024	https://www.smarthomecity-exhibition.net/	Smart city, akıllı sistemler	Hayır- Konferans şeklinde katılım fakat etkinlik Smart Home+city Indonesia 2022 fuarı kapsamında organize edilmektedir.
Cakarta	Securitytech Indonesia	PT. Global Expo Management	6 mart 2024	8 Mart 2024	https://www.smarthomecity-exhibition.net/	Siber güvenlik	Hayır- Konferans şeklinde katılım fakat etkinlik Smart Home+city Indonesia 2022 fuarı kapsamında organize edilmektedir.
Cakarta	IndoSec	Siber Güvenlik	24 Eylül 2024	25 Eylül 2024	https://indosecsummit.com/	Siber güvenlik	Konferans ve Etkinlik
Cakarta	Modern Retail Expo 2024	Krista Exhibitions	13 Kasım 2024	14 Kasım 2024	https://inashopexpo.co.id/	Parekende Ekipmanları ve Teknolojileri	Evet

Endonezya Ülkesinde İş Birliği Yapılabilecek Kurum ve Kuruluşlar

ŞEHİR	KURUM/KURULUŞ ADI	İRTİBAT KURULACAK KİŞİ	UNVAN I	WEB SİTESİ	TELEFON	E-POSTA	BİLİŞİM ALT SEKTÖRÜ
Cakarta	Indonesian IT Federation (Federasi Teknologi Informasi Indonesia - FTII)	Eryka Ariana	Executi ve Officer	https://www.ftii.id/	T: +62 21 2963 8030	secretariat@ftii.or.id	Federasyon
Cakarta	APJII - Asosiasi Penyedia Jasa Internet Indonesia (Association of Indonesian Internet Service Providers)	Zulfadly Syam	Genel Sekreter	https://www.apjii.or.id/	T:62 21 5296 0634	sekretariat@apjii.or.id	İnternet Sağlayıcıları Birliği

Ulusalraraşı Hizmet Ticareti Genel M¼d¼rl¼g¼

Cakarta	APTIKNAS – Asosiasi Pengusaha Teknologi Informasi dan Komunikasi Indonesia (Association of Indonesian Information and Communication Technology Entrepreneurs)	Soegiharto Santoso	General Chair	https://www.aptiknas.id/	0881-8867333	dppaptiknas@gmail.com // dkiaptiknas@gmail.com	Bilgi ve İletişim Teknolojisi Girişimcileri Derneđi
Cakarta	The Indonesia Fintech Association (AFTECH)	Sati Rasuanto	Genel Sekreter Yardımcısı	https://fintech.id/en	T: +6221 50958308	pengaduan@fintech.id // info@fintech.id	Fintek Derneđi
Cakarta	The Indonesian Telematics Society (MASTEL)	Sarwoto Atmosutarno	General Chair	https://mastel.id/profil/	021-31908806, 021-31908812	info@mastel.id	MASTEL, bilgi teknolojisi, iletişim ve yayıncılık alanında faaliyet gösteren firmalar, kuruluşlar, dernekler ve profesyonellerden oluşan bir forumdur.
Cakarta	Indonesian Software Association (ASPILUKI)	Djarot Subiantoro	Genel Sekreter	https://aspiluki.or.id	0819 5260 5061	aspiluki@indo.net.id	Yazılımcılar Derneđi
Cakarta	iCIO Community	Rico Usthavia Frans	Chairman	https://ciocommunity.org	0857-9242-7104	committee@ciocommunity.org	IT Yöneticileri Topluluđu
Cakarta	Indonesia Data Center Provider Organization (IDPRO)	Teddy Sukardi	Genel Sekreter	https://idpro.id/	(+62) 21 7511-004	info@idpro.id	Data Merkezleri organizasyonu
Cakarta	Big Data Association (ABDI)	Dr. Rudi Rusdiah	General Chair	https://www.abdi.id/	021 – 7590009 1/93	info@abdi.id	Big Data ve Yapay Zekâ Topluluđu
Tangerang	National Science Techno Park	Agus Sampurna	Manager	https://nstp.bppt.go.id/	(+62 21) 75791394	humas-nstp@bppt.go.id	Teknopark
Bandung	Bandung Techno Park	Maman Abdurhman	Direktör	https://btp.or.id/	(022) 8888 4200	info@btp.or.id	Teknopark
Bogor	Bogor Science Techno Park: Science Techno Park - IPB University	Prof. Dr. Erika B. Laconi	Direktör	http://stp.ipb.ac.id/en/	T: +62 251 8384422, +62 251 8622463	stp@apps.ipb.ac.id	Teknopark

Surakarta	Solo Techno Park	Yudit Cahyantoro	Direktör	https://solotechnopark.id/	T.: (+62) 271 666 628	info.technopark@sura karta.go.id / info.solotechnopark@ gmail.com	Teknopark
Jawa Tengah	Marine Science Techno Park	Dr. Muhtadan	Direktör	http://mstp.undip.ac.id/	-	info@mstp.undip.ac.id	Teknopark
Surabaya	ITS Science Techno Park	Lila	Koordinator	https://www.its.ac.id/step/science-technopark/	(031) 5923458	inovasi.kst@its.ac.id	Teknopark

Endonezya Ülkesinde İhaleler

Endonezya’da her türlü kamu ihalesine ve kamu alımlarına dair ihalelere Ulusal Kamu Alımları Ajansı’ndan (LKPP) “<http://www.lkpp.go.id/>” ulaşılabilmesi mümkündür. Söz konusu Ajans kamu alımlarının düzenlenmesi ve gerçekleştirilmesi amacıyla hizmet vermektedir. Bu çerçevede, Endonezya kamu kurum ve kuruluşları mal ve hizmet alımlarını “Elektronik Kamu Alımları Servisi- LPSE” (<http://inaproc.id/en/lpse>) üzerinden elektronik yolla gerçekleştirmektedir.

E-Catalogue, (<https://e-katalog.lkpp.go.id/>) kamu alımlarına konu olan, ilgili kamu kurumlarının ihale koşullarını yerine getiren ürünlerin listesinin yer aldığı elektronik katalogdur.

“Elektronik Kamu Alımları Servisi- LPSE” üzerinden gerçekleştirilen ulusal kamu alımları ihalelerine ilişkin bilgilere INAPROC (<http://inaproc.id/>) sistemi yoluyla ulaşılabılırken, söz konusu ihalelerin takip edilebileceği ağ adresleri ise aşağıda yer almaktadır.

Tüm Bakanlıklar tarafından yapılan ihaleler “<https://lpse.lkpp.go.id/eproc4/lelang#>” Kurum bazında sınıflandırılmış ihaleler ise “<http://inaproc.id/lpse>” ağ adreslerinden takip edilebilmektedir.

Ofis Hizmetleri Veren Şirketler

KURULUŞ ADI	WEB SİTESİ
Coworker	https://www.coworker.com/
WeWork	https://www.wework.com/
Cowork Booking	https://www.coworkbooking.com/asia/indonesia
Just Co-Global	https://www.justcoglobal.com/id/en/
Dojo Bali	https://dojobali.org/

Hukuki Danışmanlık Kuruluşları

AÇIKLAMA	WEB SİTESİ
----------	------------

Uluslararası Hizmet Ticareti Genel Müdürlüğü

Magnus Law Offices Cakarta +62 21 29398927 Hizmetler: Tüm branşlar	magnuslaw.co.id
Sandiva Legal Network Cakarta +62 2150992333 Hizmetler: Tüm branşlar	https://legal.sandiva.co/
NP Consultant Cakarta +622127806577 Hizmetler: Tüm branşlar	https://www.np-consultant.com/
PrastowoRMA Law Cakarta tel:+622180657840 Hizmetler: Şirketler ve fikri mülkiyet hukuku	https://prastoworma.com/
Bobby Rahman Partners Cakarta tel:+628151851059 Hizmetler: Şirketler Hukuku	brplaw.id

Firma Listeleri

KURULUŞLAR	WEB SİTESİ
HKTDC Sourcing Hong Kong tabanlı bir firma veri tabanı sitesi	http://www.sourcing.hktcd.com
MFG-Trade Tüm sektörlerden firmalara açık, Çin merkezli bir B2B firması	http://www.mfgtrade.com
Lusha 300'den fazla firmanın listelendiği bir veri tabanı	https://www.lusha.com/
Export Genius Hem ithalatçıları hem de ihracatçıları içeren bir veri sitesi	https://www.exportgenius.in
Trade Atlas İthalatçılarla birlikte muhtemel rakiplerin de görülebileceği bir web sitesi	https://www.tradeatlas.com/en

Teknopark Kuruluşları

AÇIKLAMA	WEB SİTESİ
Jakarta Techno Park +6281381959207 Hizmetler: Bilgisayar bilimleri, yazılım	jakartatechnopark.net/
Toyota Tsusho Techno Park +62 267 8631700 Hizmetler: Yazılım, bilgisayar teknolojileri, robotik	https://www.toyota-tsusho-technopark.com/en/overseas04/
Science Techno Park +62315923458 Hizmetler: Robotik, yazılım, bilgisayar teknolojileri	https://www.its.ac.id/stp/en/science-techno-park/
Bandung Techno Park +62 123 456 789 Hizmetler: Robotik ve yazılım	https://btp.or.id

Indosat Ooredoo BusinessData Center
Technopark
+6281519980000
Hizmetler: Bulut bilişim, veri merkezi,
bilgisayar bilimleri

<https://ioh.co.id/portal/en/BSDATACENTERTECHNOPARK>

TİCARET BAKANLIĞI BİLİŞİM SEKTÖRÜ DESTEKLERİ

Bilişim sektörü destekleri için Bakanlığımızın destekleri [websitemizde](#) gösterilmektedir.

Müşavirlik ve Ataşelikler İletişim Bilgileri

Erkan KİPER Ticaret Başmüşaviri	Turkish Embassy Office of the Commercial Counsellor J1. HR Rasuna Said. Kav. 1, Kuningan JAKARTA 12950 / INDONESIA	00 62 21 522 95 15	cakarta@ticaret.gov.tr
Burak AVCI Ticaret Müşaviri		00 62 21 522 95 55	

Bilişimin Yıldızları Programı

Bilişim ve alt sektörlerdeki katma değeri yüksek bilişim sektörünün desteklenmesi, inovasyonun teşvil edilmesi ve küresel unicornların oluşturulması amacı doğrultusunda 5447 sayılı Türkiye Bilişim Sektörünün Uluslararasılaşması ve E-Turquality (Bilişimin Yıldızları) Programı Hakkında Karar 20/4/2022 tarihli ve 31815 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak bilişim ihracatçılarımıza ve işbirliği kuruluşlarımıza sunulmuştur.

- Yazılım,
- Dijital oyun,
- Finansal yazılım ve teknolojiler
- Blok zincir yazılım ve teknolojiler
- Yapay zekâ, büyük veri,
- Siber güvenlik,
- Akıllı şehir ile yeşil dönüşüm yazılım ve hizmetleri,
- Telekomünikasyon, 5G, bulut ve iletişim hizmetleri,
- Veri merkezi,
- Bilişim hizmetleri,
- Sistem bakım ve destek hizmetleri ve
- Dijital aracılık ve hizmet platformları

yeni karar kapsamına alınmıştır. Böylelikle, tüm alt sektörlerinin desteklenmesi ve ihracatın tüm ülke geneline, tabana yayılması amaçlanmıştır.

E-Turquality (Bilişimin Yıldızları) Programı ile mevcut Turquality desteklerinin kapsamı genişletilerek mevcut programda olmayan;

- TeknoHızlandırıcı İşbirliği Kuruluşu Proje Desteği

- Uluslararası Katma Değerli Bilişim Yüklenici Proje Desteği
- Yurtdışı İhale Desteği
- Uluslararası Teknoloji Pazarlama Ofisleri Desteği
- Hizmet Pazarlama Platformlarına Üyelik Desteği
- Yazılımcılar için Simülatör/Test Ekipmanı Kiralama Desteği
- Yurtdışı Oyun, Dizi ve Filmlerde Türk Ürün Yerleştirme Desteği
- Yurtdışı Arama Desteği
- Yurtiçi Uluslararası Fuar Desteği
- Veri Merkezi Desteği
- Yıldız Yurtdışı Ofisleri Desteği
- Yurt Dışında Yerleşik Şirkete Ait Oyun/Yazılım/Aracılık Platformu Alımına Yönelik Danışmanlık Desteği
- Patent/Fikri Mülkiyet Hakkı Alım Desteği
- Yazılım/Oyun/Mobil Uygulama Test Desteği

gibi bir çok yeni destek unsuru eklenmiştir. Ayrıca, bilişim sektörünün nihai hizmetlerinin yurtdışına açılımında girdi olarak ülkemiz yerli ve milli yazılım ve hizmetlerin kullanılmasının teşvik edilmesini teminen Yerli Malı Kullanımı desteği oluşturulmuştur.

Desteklerin sürdürülebilir biçimde yönetilmesi ve kurumsallaşması, izleme ve performans analizinin takibini teminen E-Turquality (Bilişimin Yıldızları) Programının kurumsallaştırılması ve sürdürülebilirliği ile ilgili mekanizmalar da tesis edilmiştir. Bu kapsamda, bilişim sektörüne verilen desteklerin etkinliği ve verimliliği ölçülerek kamu kaynaklarının uygun biçimde kullanılması hedeflenmiştir.

Bilişimin Yıldızları Programı hakkında detaylı bilgileri ulaşmak için <https://www.ticaret.gov.tr/destekler/hizmet-sektoru-destekleri/bilisim> adresini ziyaret edebilirsiniz.

Müşavire Danışın Portalı

<https://musaviredanisin.ticaret.gov.tr/>

“Müşavire Danışın” uygulaması iş dünyamızın Ticaret Müşavir ve Ataşelerimiz ile iletişimini kolaylaştırmak ve etkinleştirmek amacıyla oluşturulmuştur. Müşavire Danışın uygulamasını kullanarak, Ticaret Müşavir ve Ataşelerimizden görev yaptıkları ülkelerle ilgili bilgi talep edebilir, sorularınızı yöneltebilir ve Müşavirlerimiz tarafından verilen cevapları ve sağlanan bilgileri uygulama üzerinden takip edebilirsiniz. Talebiniz ilgili Ticaret Müşavirliğimize veya Ataşeliğimize doğrudan yönlendirilecek olup, en kısa sürede cevaplandırılacaktır. Sorunuzun veya ulaşmak istediğiniz bilginin Ticaret Müşavirlerimiz ve Ataşelerimizle ilgili olmaması durumunda, doğru bilgiye ulaşacağınız kaynaklara veya temas noktalarına gerekli yönlendirmeler yapılacaktır.